

Härd vid Stora Tidö, Eskilstuna

Inför ny gång- och cykelväg längs Mälurvägen

Arkeologisk förundersökning

Gravfält Hammarby 17:1 och 20:1 samt härd Hammarby 72
Stora Tidö 1:6
Hammarby socken
Eskilstuna kommun
Södermanlands län
Södermanland

Maud Emanuelsson

Härd vid Stora Tidö, Eskilstuna

Inför ny gång- och cykelväg längs Mälärvägen

Arkeologisk förundersökning

Gravfält Hammarby 17:1 och 20:1 samt härd Hammarby 72
Stora Tidö 1:6
Hammarby socken
Eskilstuna kommun
Södermanlands län
Södermanland

Maud Emanuelsson

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2018

Samtliga foton av Maud Emanuelsson.

Omslag: Utsnitt ur ekonomiska kartan från 1956 kompletterad med härd Hammarby 72.
Kartblad Hammarby J133-10G7i58. Skala 1:10 000.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

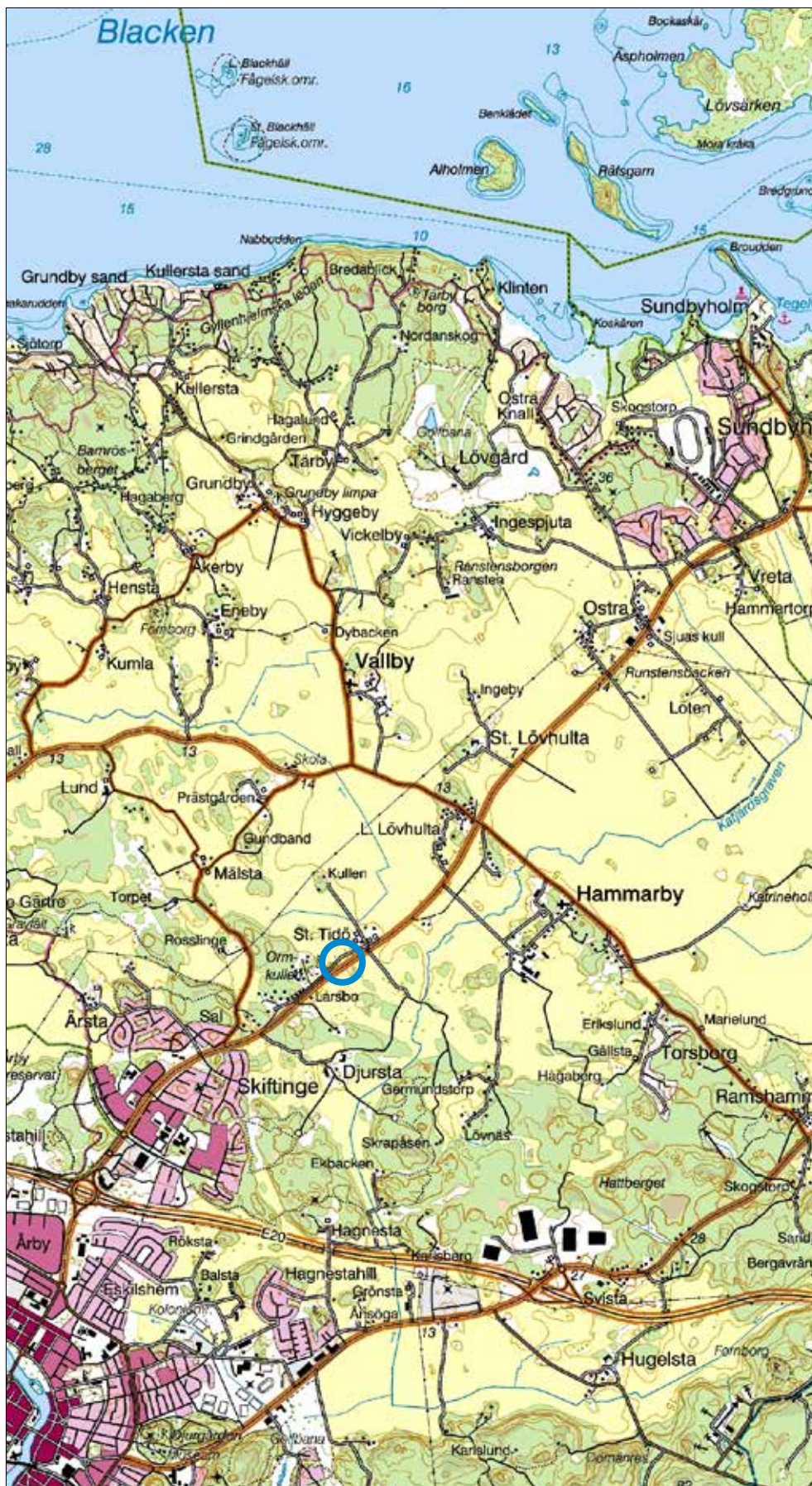
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 894787 och 894788.

ISBN 978-91-7453-745-1

Tryck: JustNu, Västerås 2018

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	7
Ärendet	7
Kulturmiljö	8
Genomförande	8
Resultat	9
Tolkning	10
Utvärdering	10
Referenser	11
Tekniska och administrativa uppgifter	11
Bilagor	12
Bilaga 1. Schakttabell	12
Bilaga 2. Vedartsanalys	13
Bilaga 3. ¹⁴ C-analys	15

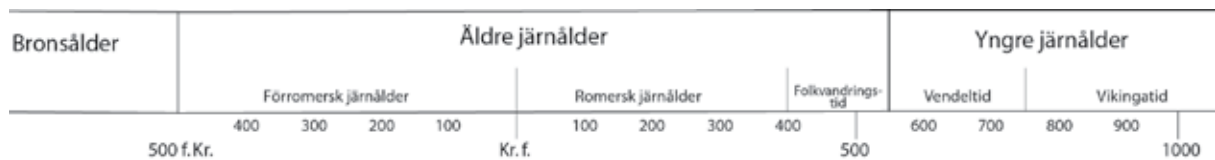
Figur 1. Platsen för förundersökningen är markerad med en blå ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

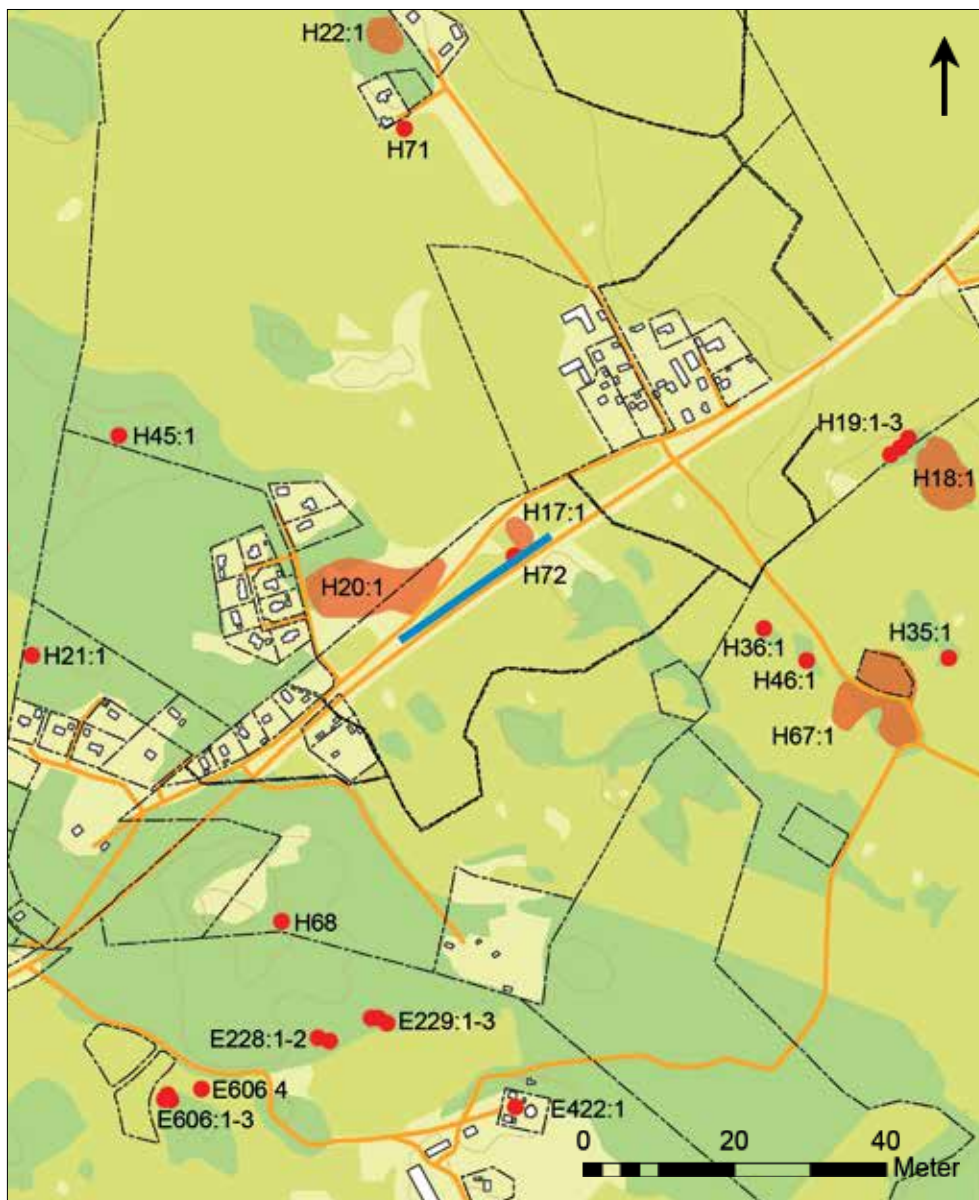
Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en arkeologisk förundersökning av del av gravfältet Hammarby 17:1 i Hammarby socken, Eskilstuna kommun. Förundersökningen berörde också fornlämningsområdet till det intilliggande gravfältet Hammarby 20:1. Anledningen till förundersökningen var Trafikverkets planer på att bygga en gång- och cykelväg längs Mälärvägen (väg 953) mellan Eskilstuna och Sundbyholm.

Förundersökningsområdet uppgick till cirka $250 \times 5\text{--}10$ meter. Delar av undersökningsområdet för gravfältet Hammarby 20:1 var skadat av tidigare diverse nedgrävda ledningar, och kom därför att utgå, efter samråd med Länsstyrelsen.

Förundersökningen visade att den del av gravfältet Hammarby 17:1 som berördes inte hyste några gravar eller andra typer av förhistoriska anläggningar. Utbredningen för gravfältet justerades i Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesregister, FMIS. Söder om gravfältet påträffades en härd. Den har undersökts och ^{14}C -daterats till romersk järnålder (140–380 e.Kr.). I FMIS har härden registrerats som *härd* med antikvarisk bedömning *undersökt och borttagen*. Härden har fornlämningsnummer Hammarby 72.

Figur 2. Tidsaxel över järnålderns olika perioder.

Figur 3. Utdrag ur digitala Fastighetskartan kompletterad med registrerade lämningar i Riksantikvarieämbetets digitala fornlämningsregister FMIS (röda punkter och orange figurer). Förundersökningsområdet är markerat med en blå linje. Lämningarna ligger i Eskilstunas (E) och Hammarbys (H) socknar. Skala 1:10 000.

RAÄ-nr	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning
Eskilstuna 228:1-2	Fornlämningsliknande lämning	Övrig kulturhistorisk lämning
Eskilstuna 229:1-3	Fornlämningsliknande lämning	Övrig kulturhistorisk lämning
Eskilstuna 422:1	Fyndplats, lösfynd tjocknackig grönstensyxa	Övrig kulturhistorisk lämning
Eskilstuna 606:1-4	Stensättningar, 3 st, runda + 1 hård	Fornlämning + undersökt och borttagen
Hammarby 17:1	Gravfält, 2 högar och 3-7 runda stensättningar	Fornlämning
Hammarby 18:1	Gravfält, 3 högar, 35 runda stensättningar	Fornlämning
Hammarby 19:1-3	Stensättningar, 3 st, runda	Fornlämning
Hammarby 20:1	Gravfält, ca 10 högar och ca 50 runda stensättningar	Fornlämning
Hammarby 21:1	Stensättning, skeppsformig	Fornlämning
Hammarby 22:1	Gravfält, 7 stensättningar och 1 rest sten	Fornlämning
Hammarby 35:1	Stensättning, rund	Fornlämning
Hammarby 36:1	Fornlämningsliknande lämning	Fornlämning
Hammarby 45:1	Stensättning, rund	Fornlämning
Hammarby 46:1	Stensättning, rund	Fornlämning
Hammarby 67:1	Bytomt/gårdstomt, Lilla Tidö	Fornlämning
Hammarby 68	Gränsmärke	Övrig kulturhistorisk lämning
Hammarby 71	Boplatslämning övrig, 1 stolphål och 1 ränna	Undersökt och borttagen
Hammarby 72	Hård	Undersökt och borttagen

Tabell 1. Lämningar markerade i figur 3.

Bakgrund

Ärendet

Trafikverket har för avsikt att öka trafiksäkerheten mellan Eskilstuna och Sundbyholm och bygger därför en gång- och cykelväg längs Mälärvägen (väg 953). Gc-vägens sträckning berör gravfältet Hammarby 17:1 och fornlämningsområdet till gravfältet Hammarby 20:1. I samband med tidigare utförda schaktningsövervakningar vid och mellan dessa gravfält har boplatsslämningar i form av två stolphål och två härdar påträffats. Dessa är inte registrerade i FMIS. Med anledning av den kända fornlämningsmiljön beslutade Länsstyrelsen i Södermanlands län om en arkeologisk förundersökning som sträckte sig cirka 250 meter längs Mälärvägen. Syftet var att ge Länsstyrelsen ett beslutsunderlag inför en eventuell tillståndsprovning enligt Kulturmiljölagen (KML).

Förundersökningsområdet

Förundersökningsområdet är en del av objekt 1 i en föregående arkeologisk utredning (Kihlstedt 2017). Undersökningsområdet var cirka 250 meter långt och 5–10 meter brett. Det låg dikt an till diket på den norra sidan av Mälärvägen. Förundersökningsområdet var bredast i nordost, relativt brett vid gravfältet Hammarby 17:1 och smalade sedan av söderut. Marken utgjordes av brukad åkermark, åkermark i träda samt ängsmark. Vid gravfältet låg påförd sten och jord cirka 1–2 meter utanför arbetsområdet i linje med vägen. Jordarten under åkermarken bestod av postglacial lera och vid gravfältet Hammarby 17:1 av siltig morän.

I den sydvästra delen av förundersökningsområdet fanns flera nedgrävda ledningar för telefoni, opto, el, vatten och avlopp. Denna del, som uppgick till omkring 150 meter utgick efter samråd med Länsstyrelsen.

Figur 4. Den sydvästra delen av förundersökningsområdet med stakkeppar för telefoni, opto, el, vatten och avlopp. Den höga stakkeppen centralt i bild markerar gräns för arbetsområde. Foto från nordost.

Kulturmiljö

Förundersökningsområdet ligger inom fastigheten Stora Tidö vars äldsta belägg är från 1379, *dighra tydhege*. Söder om Stora Tidö ligger bebyggelse lämningar efter gården Lilla Tidö (Hammarby 67:1) med äldsta belägg från 1553. Sannolikt kan bebyggelse hävdas tillbaka till yngre järnålder då de två gårdarna omges av inte mindre än tre höggravfält – Hammarby 17:1, 18:1 och 20:1 (Ormkullen). Möjligen kan bebyggelse härledas ända ner till äldre järnålder då ett äldre järnåldergravfält – med bland annat en kvadratisk stensättning, en rektangulär stensättning samt en rest sten – är belägen norr om Stora Tidö (Hammarby 22:1). Därtill finns ett flertal ensamliggande stensättningar eller gravgrupper med stensättningar, vilket generellt dateras till yngre bronsålder och äldre järnålder (figur 3, tabell 1).

Norr om förundersökningsområdet, mellan höggravfälten Hammarby 17:1 och 20:1, har enstaka boplatslämningar i form av härdar, stolphål och kulturlager med både tegel och förhistorisk keramik påträffats i samband med arkeologiska insatser inför ledningsdragningar. En härd har ¹⁴C-daterats till yngre romersk järnålder–folkvandringstid (336–472 e.Kr., Strengbom 2017). Norr om Stora Tidö, intill det äldre järnåldersgravfältet, har ett stolphål och en ränna undersökts. Stolphålet har ¹⁴C-daterats till yngre romersk järnålder (250–430 e.Kr.). I fyllningen påträffades förhistorisk keramik från två olika kärl (Hammarby 71, Svensson Henniuss 2013).

Genomförande

Inledningsvis öppnades schakt i förundersökningsområdets nordöstra del i syfte att skapa en yta att lägga massor på. Därefter grävdes schakt mot sydväst över förhöjningen med gravfältet. Jordlagret på förhöjningen var påförd myllig jord med en hel del tegelsten och tegelkross tillsammans med sten och större stenblock (upp till 0,80 meter i diameter). Omkring 20 meter söder om gravfältet Hammarby 17:1 blev det problematiskt att schakta på grund av befintliga kablar och avsmalnande vägarbetsområde, varför Länsstyrelsen kontaktades för samråd. Resterande del av förundersökningsområdet utgick.

Sammanlagt förundersöktes en yta på omkring 90 m² fördelade på sex schakt inom den tillgängliga sträckan (figur 7). Schaktens bredd uppgick till 1,60 meter (en skopbredd) och var som mest 1 meter djupa. En härd påträffades och undersöktes i sin helhet med skärslav samt dokumenterades med profilirritning i skala 1:20 och fotografi. Vägarbetsområdets norra begränsning, markerade ledningar, schakt, anläggning, sektion och topografiska element mättes in med RTK-GPS. Mätningarna överfördes till Intrasis för vidare bearbetning i Esris kartprogram ArcMap. Digitala fotografier togs fortlöpande. Samtliga schakt lades igen efter avslutad förundersökning.

Kol från härden har vedartsbestämts av Erik Danielsson vid Vedlab samt ¹⁴C-daterats av Tandemlaboratoriet vid Uppsala universitet.

Resultat

En härd påträffades cirka 15 meter sydväst om gravfältet (figur 7). Härden var $0,42 \times 0,40$ meter stor och 0,12 meter djup. De övre 3–4 cm av fyllningen bestod av en sotlins med värmepåverkad (rödaktig) silt. Under sotlinsen fanns fyra rundade och tre skörbrända stenar (cirka 0,10 meter i diameter) i en mörkbrun siltfyllning. Härden var nedgrävd i siltig morän. Härden har ^{14}C -daterats till 140–380 e.Kr. (kal. 2 sigma), det vill säga yngre romersk järnålder. Härden är registrerad i FMIS som *härd* med RAÄ-nummer Hammarby 72. Den antikvariska bedömningen är *undersökt och borttagen*.

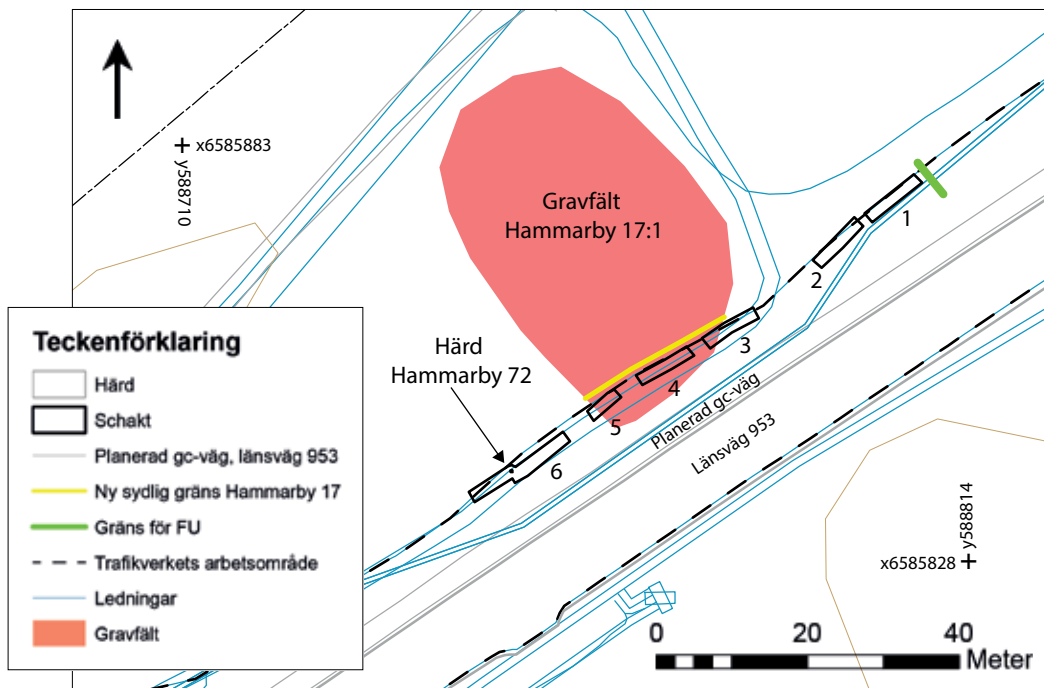

Figur 5. Anna-Lena Hallgren sitter vid härd Hammarby 72. Till vänster i bild vid trädet syns en av högarna som ingår i gravfältet Hammarby 17:1. Foto från sydväst.

Den del av gravfältet Hammarby 17:1 som berördes av gc-vägen var förstörd. Det är troligt att detta har skett 1961 i samband med breddning och rätning av nuvarande länsväg 953 till Sundbyholm. Vägens nuvarande sträckning söder om gravfält Hammarby 17:1 finns inte med på ekonomiska kartan från 1956. Fram tills 1961 har vägen till och förbi Stora Tidö gått norr om gravfältet (och söder om Ormkullen) och utgörs idag av en grusväg. Den vägsträckningen kan beläggas åtminstone till 1600-tal. Gravfältets utbredning i sydost har justerats i FMIS.

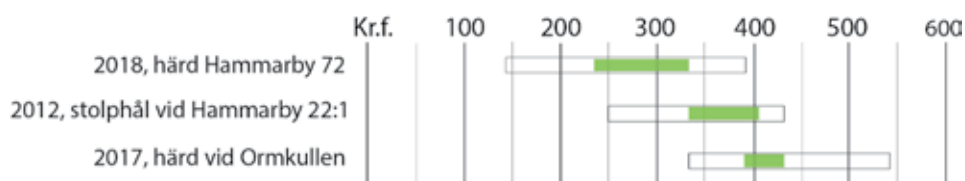
Figur 6. Utsnitt ur anfattning över Stora Tidö 1646 kompletterad med arbetsområdet för gc-vägen, vilket inkluderar nuvarande länsväg 953, och läget för den nypåträffade härden. Skala 1:5 000.

Figur 6. Schaktplan. Skala 1:1 000.

Tolkning

Den nypåträffade härden har ^{14}C -daterats till yngre romersk järnålder. I närområdet finns ytterligare två ^{14}C -daterade anläggningar från samma tidsperiod – dels en härd belägen 150 meter åt sydväst intill gravfält Hammarby 20:1 (Ormkullen), dels ett stolphål drygt 650 meter åt nordnordväst vid gravfält Hammarby 22:1. Anläggningarna är inte samtida. Den nypåträffade härden är äldre. De två härdarna kan i dagsläget inte kopplas till de intilliggande yngre järnåldersgravfälten då det är okänt om gravfälten har kontinuitet ner i äldre järnålder. Men de visar på en tidigare etablering av platsen.

Tabell 2. Resultaten från genomförda ^{14}C -analyser från "ledningsarkeologi" vid gravfält omkring Stora Tidö.

Utvärdering

Den arkeologiska förundersökningen har utförts i enlighet med undersökningsplan och de nya riktlinjer som togs i samråd med Länsstyrelsen under fältarbetet.

Referenser

- Kihlstedt, B. 2017. *Väg 953 Eskilstuna–Sundbyholm, gång- och cykelväg*. Arkeologisk utredning. Stora Lövhulta 3:1 m.fl. Eskilstuna, Hammarby och Sundby socknar. Eskilstuna kommun. Södermanlands län. Södermanland. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2017:61.
- Strengbom, E. 2017. *Härdar och stolpbål intill gravfälten Hammarby 20:1 och Hammarby 17:1*. Arkeologisk undersökning. St Tidö 1:6. Hammarby socken. Eskilstuna kommun. Södermanland. Arkeologgruppen AB rapport 2017:32.
- Svensson Hennius, J. 2013. *Ostra – Viggby – Djursta. Särskild arkeologisk utredning inför ombyggnad av ebnät*. Vallby, Sundby, Hammarby och Eskilstuna (tidigare Kloster) socknar. Eskilstuna kommun. Södermanland. SAU rapport 2013:1

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM18042
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-6240-2017
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk förundersökning
<i>Undersökningsperiod:</i>	14 maj 2018
<i>Personal:</i>	Maud Emanuelsson (projektledare) Anna-Lena Hallgren
<i>Landskap:</i>	Södermanland
<i>Län:</i>	Södermanland
<i>Kommun:</i>	Eskilstuna
<i>Socken:</i>	Hammarby
<i>Fastighet:</i>	Stora Tidö 1:6
<i>Fornlämning:</i>	Hammarby 17:1 och 72
<i>Koordinater:</i>	X6585853/Y588770
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssystem:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	1 sektionsritning.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Schakttabell

Schaktnr	Storlek (m)	Beskrivning	Kommentar
1	8,30×1,60×0,40	0,25–0,30 m matjord. Undergrund lera. Grundvatten sipprade upp direkt. Belägen i brukad åkermark.	Inget av arkeologiskt intresse.
2	7,80×1,60×0,15–0,40	0,15–0,30 m matjord följt av berg i dagen respektive undergrund av lera. Belägen i brukad åkermark.	Inget av arkeologiskt intresse.
3	7,90×1,60×0,40–1,00	I ytan grästorv följt av påförda massor med myllig jord, tegelsten, tegelkross och stora naturliga stenblock (0,40–0,80 m i diam). Undergrund lerig och sandig morän. Belägen i hagmark och berörde delvis den kända utbredningen av gravfält Hammarby 17:1.	Inget av arkeologiskt intresse.
4	7,80×1,60×0,80–1,00	I ytan grästorv följt av påförda massor av myllig jord, tegelsten och tegelkross. Undergrund bestod av lerig och sandig morän. Belägen i hagmark och inom den kända begränsningen för gravfält Hammarby 17:1.	Inget av arkeologiskt intresse.
5	4,70×1,60×0,65	I ytan grästorv följt av påförda massor av myllig jord, tegelsten och tegelkross. Telekabel var nedgrävd i utkanten av schaktets södra del. Undergrund bestod av lerig och sandig morän. Merparten av schaktet var belägen inom den kända utbredningen av gravfält Hammarby 17:1.	Inget av arkeologiskt intresse.
6	15,00×1,60×0,20–0,75	I ytan grästorv följt av påförda massor i den norra delen och matjord i den södra delen. Belägen i hagmark och åkermark i träda. Undergrund av lerig och sandig morän.	En härd.

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 18045

**Vedartsanalyser på material från Södermanland,
Hammarby 17:1, Stora Tidö FU.**

Adress:
Kattås
670 20 GLAVA

Telefon:
070 34 00 645
E-post: vedlab@telia.com

Bankgiro:
5713-0460
www.vedlab.se

Organisationsnr:
650613-6255

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 18045

2018-06-11

Vedartsanalyser på material från Södermanland, Hammarby 17:1, Stora Tidö FU.

Uppdragsgivare: Maud Emanuelsson/Stiftelsen Kulturmiljövård

Arbetet omfattar ett kolprov från en undersökning av en härd.
Provet innehåller kol från tall. Tall kan ge hög egenålder vid datering.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
305	1	Härd	3,5g	0,6g 27 bitar	Tall 27 bitar	Tall 45mg	

Erik Danielsson/VEDLAB
Kattås
670 20 GLAVA
Tfn: 070 34 00 645
E-post: vedlab@telia.com
www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Tall	<i>Pinus silvestris</i>	400 år	Anspråkslös men trivs på näringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvirke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) takspån, tjärbloss, träkol, tjärbränning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C-vitaminerna. Även som kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomy 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färskva vedprover.

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@physics.uu.se

Uppsala 2018-09-06

Maud Emanuelsson
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41
722 12 VÄSTERÅS

Resultat av ¹⁴C datering av träkol från Stora Tidö 1:6, Eskilstuna, Hammarby socken, Eskilstuna. (p 1733)

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ¹⁴C-innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ V-PDB	¹⁴ C age BP
Ua-59426	Prov 1, A305	-25,2	1 764 ± 31

Med vänlig hälsning

Göran Possnert / Lars Beckel

